

DİLİN ZARIFLIĞI

Dil edebi olabildiğince nezaketle davranmayı, şer'i şerif ruhsat verse de selîm aklın, selîm kalbin ve selîm zevkin yerinde ve güzel bulmadığı sözlerden sakınmayı gerektirir. Kaba, çirkin, muhatapta istikrah uyandıracak lafızları kullanmaktan men eder.

Yunus Emre (k.s.) bir ilahisine şöyle başlıyor:

“İşidin ey yârenler, aşk bir güneşe benzer
Aşk olmayan gönül misali taşa benzer.

Taş gönülde ne biter, dilinde âğu tüter
Nice yumşak söylese, sözü savaşa benzer.”

Toplum olarak bizler de epeydir dilimizden zehir saçıyoruz. Sözlerimiz savaşa benziyor. Yunus bu itici, incitici, sert, kaba, muhatapı aşağılayan nefret dilini gönül katılığına bağlıyor. Zira kullandığımız dil ile gönlümüzün hali arasında bir irtibat var. Onun içindir ki karşısındakini anlayan, bağışlayan, muhabbet ve merhametle kucaklayan, tatlı, yumuşak, nazik ve yapıcı üslûba “gönül dili” diyoruz.

Gönül dili, imar edilmiş bir gönlün sohbet, yani dostluk, ülfet, ünsiyet dilidir. Türkçede “dil”e “ifade vasıtası” manası verilirken aynı kelimenin Farsçada “gönül, kalp” manasına gelmesi belki güzel bir tesadüf. Ama “dil yarası”nın hem “gönül yarası” hem de daha ziyade “sözle açılan yara” olduğu bir hakikat. “Kişinin beyan tarzı, onun kalite ve kapasitesini, kim olduğunu ortaya koyar” manasına “Üslûb-i beyân aynıyle insandır” sözü dahi bir yönüyle dil-gönül münasebetine işaret ediyor.

Anadolu'da eskiden anahtara da “dil” derlerdi. Bu isim aktarması, hem açmaya hem kilitlemeye yarayan bir nesneyle “dil” arasında, sözün söyleniş tarzı ve bu tarzın tesiri gözetilerek kurulan bir benzerliğin neticesi olabilir. İlâhî aşkla nasiplenmiş gönül sahiplerinin dili, muhatapın gönlünü açıp fetheden bir dildir çünkü. Gönlü taşlaşmış olanların sözlerinde ise başka gönülleri kilitleyip kapatan bir tesir vardır.

Unuttuğumuz gönül dili

Gönül dili madem arındırılarak sahibine, yani Cenab-ı Hakk'a tahsis edilmiş bir gönlün rahmet dilidir; tasavvuf ehlinin dilidir. Yahut dervişlik iddiasında bulunanlardan beklenen, söz söyleyecekse eğer, gönül diliyle söylemesidir.

Başlangıcından bu yana tarikatlar “edeb”e büyük önem vermiş, hatta bazı büyükler, “tasavvuf edepten ibarettir” yahut “tasavvufun tamamı edeptir” buyurmuşlardır. Bu meyanda “Âdâb-ı Tarikat” veya “Mi'yar-ı Tarikat” diye bilinen kitaplar tertip edilmiştir. Mi'yar, “tutum ve davranışların ölçüsü, ayarı” demektir. Edep kelimesinin çoğulu olan “âdâb” ise davranışlardaki inceliği, güzelliği, uygunluğu anlatır.

Âdâb kavramı bazen ahlâk veya bir tarikata mahsus usûl ve erkân manasında kullanılsa da, bunları aşan ve sadece tarikat bağlularını değil herkesi alâkadâr eden bir mahiyet taşır. Sohbet, hizmet, seyahat, ziyaret, yeme içme, oturup kalkma, komşuluk, arkadaşlık, söz söyleme... Hâsılı bütün muaşeret kaidelerini ihtiva eder. Bunlar temel ahlâk esaslarının ötesinde fazilet sayılan davranışlardır. Fıkhen de dinî bir mecburiyet sayılmadığı için nafîle, mendup veya müstehap hükmündedir.

Akçe'ye "mangır", altın'a "pul" diyebilmek

İşte tarikatların bu âdâb bahsinde "dil edebi" başta gelir. Bunda yine Yunus'un (k.s.), "Söz ola kese savaşı / Söz ola kestire başı / Söz ola ağulu aş / Yağ ile bal ede bir söz" mısralarında dile getirdiği gibi, sözün tesirinin ve insanlar arasındaki münasebetin büyük nispette söze dayanmasının rolü vardır.

Fakat asıl saik, söz ile edep arasındaki doğrudan irtibat olmasıdır. Efendimiz'in (s.a.v.) Türkçeye daha ziyade, "Beni Rabbim terbiye etti ve terbiyemi en güzel surette yaptı." şeklinde aktarılan bir hadis-i şerifi mevcut. Bazı tercümelerde "terbiye etti" yerine "yetiştirdi" veya "bilgilendirdi" ibareleri kullanılıyor. Ancak hadis-i şerifin aslındaki ifade "eddebenî" (beni edeplendirdi) şeklindedir ve bu hadis-i şerif Rasulullah'ın (s.a.v.) farklı Arap kabile mensuplarıyla konuşurlarken onlara kendi lehçelerinde, hatasız, güzel ve akıcı bir dil ile hitap etmesinden duyulan hayret üzerine varit olmuştur. "Sözü güzel ve tesirli söyleme sanatı" manasına gelen "edebiyat" kelimesi buradan gelir ki Araplar bugün de edebiyat yerine "edeb" derler.

Tarikatlarda dil edebi öğretilirken yalan, iftira, gıybet, küfür, malayani gibi günahlar asıl müfredata girmez. Çünkü zaten bunlar dinimizin yasakladığı fenalıklardır. Dil edebi, mübah dairesindeki sınırı mekruh istikametinde aşmaya meyyal daha ince meselelerle alâkalıdır. Kişiyi, dünyanın nefse hoş gelen cezbedici metalarına, onların hakikatteki değersizliğini hatırlatan isimler vermeye sevk eder mesela. Bu minvalde şeyh efendiler bağlularına "Akçeye (paraya) mangır, altına pul diyesiniz" tembihinde bulunurlar. Mangır, nargile tütününü tutuşturmakta kullanılan, tavla pulu şeklinde sıkıştırılmış kömür tozudur ve tıpkı "pul" gibi değersizdir.

Dil edebi olabildiğince nezaketle davranmayı, şer'i şerif ruhsat verse de selîm aklın, selîm kalbin ve selîm zevkin yerinde ve güzel bulmadığı sözlerden sakınmayı gerektirir. Kaba, çirkin, muhatapta istikrah uyandıracak lafızları kullanmaktan men eder. Dil edebine uygun olan, mesela "eşek" demek yerine, "binek" manasına "merkep" demektir. Mesela edebe uymayan fakat kullanılmasına mecbur kalınan bir ifadeden önce "sözüm meclisten dışarı" veya "hâşâ huzurdan" demektir.

Şu son zamanlarda bu dili unutmuş gibiyiz. Dinî cemaat kisvesine bürünmüş ihanet şebekeleri üzerinden ehl-i sünnet dairesindeki tarikatlar cehalet eseri iftira ve ithamlarla tahkir edilirken öfkemizi yenemiyor, aynı kabalıkla mukabeleden kendimizi alamıyoruz. Söz söyleme âdâbına riayet etmiyor,

medyanın yaygınlaştırdığı polemik dilinden vazgeçemiyoruz. Bugün bize düşen, tasavvuf aleyhtarı herkesi düşman bellemek yerine, bilmediklerini farz ederek onlara gönül diliyle doğruları anlatmayı sürdürmektir. Bir imtihandan geçtiğimizi unutmadan, haklı tenkitlere kulak verip hal ve gidişimize çeki düzen vermektir. Uğradıkları bunca saldırıya, iftira ve hakarete rağmen tasavvuf erbabından bu kadar nezaket, bu kadar incelik, bu kadar mülayimlik beklemek insafsızlık olmaz mı, diye sorulsa, olmaz deriz. Zira böyle durumlarda dervişlerin tarih boyunca sergilediği dil edebi bellidir. Onlar bugünkünden daha ağır itham ve hakaretlere muhatap oldukları, din adına ret ve tekfir edildikleri, her türlü zulme maruz kaldıkları asırlarda bile kendilerine bütün bunları reva görenleri “zâhid” diye nitelemişlerdir.

Bu bir tarizdir (söz dokundurma) şüphesiz ama tahkir ve kınama maksadı taşımaz. “Siz, tasavvuf husumetini zühd sanıyorsunuz; iyi niyetli ve samimi bir Müslüman’sınız ama bilmediğiniz için yanılıyorsunuz” ikazı sadedinde bağışlayıcı ve hakikate davet edici bir tutumu yansıtır. Efendimiz’in (s.a.v.) kendisine eziyet eden Kureyşli müşriklere karşı, “Allahım! Kavmimi bağışla, çünkü onlar (doğruyu) bilmiyorlar!” niyazıyla sergilediği tavrın kuşanılmasıdır.

Yunus Emre Hz. vazifemizi bize şöyle hatırlatıyor:

“Ben gelmedim dâvi (dâvâ, iddia) için
Benim işim sevi (sevgi, aşk) için.
Dostun evi gönüllerdür
Gönüller yapmaya geldim.”

Kaynak: Semerkand Dergisi, Ali Yurtgezen

Diline sahip çıkmak

Şah-ı Hazne (ks) şöyle buyuruyor: “İnsanın selameti dilini muhafaza etmesindedir.”

Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: “Kul (bazen), Allah’ın rızasına uygun olan bir kelamı, ehemmiyet vermeksizin sarf eder de Allah onun sebebiyle cennetteki derecesini yükseltir. Yine kul (bazen) Allah’ın hoşnutsuzluğuna sebep olan bir kelimeyi ehemmiyet vermeksizin sarf eder de Allah, o sebeple onu cehennemde yetmiş yıllık aşağıya atar.”

Zeyd bin Sa’ne (r.a.) Müslüman olmadan önce Yahudi idi ve faizle borç para verirdi. Resûlullah (s.a.v.) de ondan borç para almıştı. Ödeme vakti gelmeden Zeyd söylenmeye ve parasını istemeye başladı. Bir gün daha da ileri gitti ve Rasulullah’a (s.a.v.) gelerek:

- Siz Abdulmuttalip oğulları, borçlarınızı vermemek için bir sürü mazeret ileri sürer durursunuz, dedi.

O sırada orada bulunan Hz. Ömer (r.a.) hiddetle:

- Allah'ın düşmanı! Peygamber'e nasıl böyle sözler söyleyebiliyorsun, diyerek ileri atıldı. Rasulullah (s.a.v.) tebessüm ederek şöyle buyurdu:

- Ömer, senden bunu beklemezdim. Sen ona parasını nezaketle istemesini söyleyecek, bana da borcumu süratle vermemi tavsiye edecektin. Haydi, kalk, bu adama alacağıyla birlikte yirmi ölçek hurma ver.

Yine başka bir hadis-i şerifte:

Bir gün Efendimiz'in (s.a.v.) huzuruna beş on kişilik bir Yahudi heyeti geldi. Huzura girince selam vermiş olmak için:

- Es-sâmu aleyküm (ölüm üzerinize olsun), dediler.

Hz. Aişe (r.a.) onların bu hain sözlerini anladı ve:

- Ölüm ve Allah'ın gazabı, lâneti sizin üzerinize olsun, diyerek karşılık verdi.

Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.):

- Aişe, ağır ol. Muhakkak ki Allah, her konuda incelik ve yumuşaklıkla muamele edilmesini sever, buyurdular. Hz. Aişe (r.a.):

- Ey Allah'ın Rasulü, dediklerini işitmediniz mi, dedi. Efendimiz (s.a.v.):

- İşittim. Ben de onlara, "Bizim için dilediğiniz sizin üzerinize olsun." dedim. Onların söylediklerini bu şekilde reddettim. Sen benim söylediğimi işitmedin mi? Benim onlar hakkındaki duam kabul olur. Fakat onların benim hakkımdaki dilekleri kabul olmaz.

Dilimizin zarifliği en çok karşımızdakinin konuşma ya da fiilinin olumsuzluğu anında olmalıdır. Çünkü Efendimiz (s.a.v.) "Sabır ilk toslama anındadır." buyurur. Konuştuğumuz insanın bize karşı sergilediği bir olumsuz davranış ya da söz, bizim de olumsuz konuşmamıza sebep olabilir. Böyle durumlarda zarif davranıp dilimizi muhafaza etmek gerekir.

Ayrıca dilimizin zarif olması yine dilimizin temiz olmasıyla birlikte. Dilin temizliği ise gıybet, yalan vb. afetlerden dili sakınmakla mümkündür. Efendimiz (s.a.v.) "Ateşin kuru odunu yakması, insanın sevaplarını yok etmekte gıybetten daha hızlı değildir" buyurur.